

PRIKAZ ZAKONA O ZAŠTITI PRAVA NA SUĐENJE U RAZUMNOM ROKU

*Anja Bezbradica, dipl. pravnik,
masterand na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu*

A. – OPŠTE NAPOMENE

1. *Donošenje, stupanje na snagu i ustavni osnov za donošenje Zakona*

Narodna skupština Republike Srbije donela je, na Šestoj sednici Prvog redovnog zasedanja u 2015. godini, 7. maja 2015. godine, Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku (u daljem tekstu: Zakon). Zakon je objavljen u “Službenom glasniku Republike Srbije” broj 40 od 7. maja 2015. godine.

Zakon, saglasno odredbi člana 37, stupa na snagu 1. januara 2016. godine.

Ustavni osnov za donošenje Zakona sadržan je u odredbi člana 97. tačka 2. Ustava Republike Srbije (“Službeni glasnik RS”, broj 98/06) kojom je, pored ostalog, utvrđeno da Republika Srbija uređuje i obezbeđuje ostvarivanje i zaštitu sloboda i prava građana i postupak pred sudovima i drugim državnim organima.

U vezi sa navedenim ustavnim osnovom treba ukazati i da je Ustavom, pored ostalog, utvrđeno i: da se Ustavom jemče, i kao takva, neposredno primenjuju ljudska i manjinska prava zajemčena opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava, potvrđenim međunarodnim ugovorima i zakonima, a da se zakonom može propisati način ostvarivanja ovih prava samo ako je to Ustavom izričito predviđeno ili ako je to neophodno za ostvarenje pojedinog prava zbog njegove prirode, pri čemu zakon ni u kom slučaju ne sme da utiče na suštinu zajemčenog prava (član 18. stav 2.); da svako ima pravo na sudsku zaštitu ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno Ustavom, kao i pravo na uklanjanje posledica koje su povredom nastale (član 22. stav 1.) i da svako ima pravo da nezavisan, nepristrastan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega

(član 32. stav 1.). Takođe, Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja je, saglasno odredbi član 194. stav 2. Ustava, sastavni deo pravnog poretka Republike Srbije, utvrđeno je, pored ostalog, da svako kome su povređeni prava i slobode predviđeni u ovoj konvenciji ima pravo na delotvoran pravni lek pred nacionalnim vlastima, bez obzira na to jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu (član 13.). Dakle, pravo na suđenje u razumnom roku je ljudsko pravo, a svako ima pravo i na sudsku zaštitu tog prava. Kao što smo videli, Ustav i Konvencija jemče delotvoran pravni lek i za slučaj povrede prava na suđenje u razumnom roku. S obzirom da se pravo na suđenje u razumnom roku ne može neposredno ostvariti na osnovu navedenih ustavnih i konvencijskih normi, to je bilo neophodno da se zakonom propiše način njegove zaštite, pa je zakonodavac posegao za navedenim ustavnim osnovom i doneo, kao što je već rečeno, Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.

2. *Razlozi za donošenje Zakona*

Pravo na sudsku zaštitu samo po sebi nije dovoljno ako nije zaštićeno dodatnim pravima koja pospešuju njegovu delotvornost. O poštovanju prava na sudsku zaštitu teško je govoriti ako se sudi dugo i sporo, ako se odugovlači, toleriše neažurnost stranaka i drugih učesnika u postupku, ako su česte promene sistema uređenja sudova itd. Stoga je pravo na suđenje u razumnom roku element, odnosno, svojevrsan derivat prava na sudsku zaštitu, ali, ako se to pravo ne jemči, ne oživotvori, ono ostaje bez dejstva. Kako je pravo na suđenje u razumnom roku duže vreme uživalo samo ustavnosudsku zaštitu, ali ne i neposrednu pravnu zaštitu pred sudovima opšte i posebne nadležnosti, odnosno, da nije bilo predviđeno neko posebno, delotvorno pravno sredstvo za pokretanje odgovarajućeg postupka pred tim sudovima za slučaj povrede ovog prava, da je pred Evropskim sudom za ljudska prava

broj predstavki podnetih protiv Republike Srbije, kada je u pitanju povreda prava na suđenje u razumnom roku, u stalnom porastu, da je broj ustavnih žalbi pred Ustavnim sudom bio toliki da je predstavljao svojevrsnu pretnju da ustavna žalba od delotvornog postane nedelotvorno pravno sredstvo, odnosno, da Ustavni sud, umesto “zaštitnika” prava na suđenje u razumnom roku i sam postane prepreka ostvarivanju tog prava, nametnula se potreba za obezbeđenjem novog pravnog sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i to u okviru samog sudskog sistema. Iz tog razloga je novelama Zakona o uređenju sudova od 2013. godine u pravni sistem Republike Srbije uvedeno novo pravno sredstvo - zahtev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Ovim pravnim sredstvom može se zahtevati, sa jedne strane, zaštita prava na suđenje u razumnom roku, a sa druge strane, naknada za povredu prava na suđenje u razumnom roku. Rešenjima tih novela izvršen je svojevrsni prenos nadležnosti u pogledu zaštite prava na suđenje u razumnom roku s Ustavnog suda na sudove opšte i posebne nadležnosti, što je adekvatniji i demokratskom poretку primereniji način zaštite ovog prava. Međutim, reč je o svega tri zakonska člana posvećena ovom pitanju, koja se nalaze u zakonu organizacionog tipa, a ne procesnog – što bi odgovaralo sadržini pomenutih članova kojima se uređuje postupak za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Takođe, reč je, što je mnogo značajnije, o odredbama kojima se pitanje zaštite prava na suđenje u razumnom roku ne uređuje na potpun i adekvatan način. Pojavila se, stoga, potreba da se donese zakon koji bi u celini uređivao pravna sredstva kojim se štiti pravo na suđenje u razumnom roku. Stoga su, prema predlagraču (Vlada Republike Srbije, nap. autora), osnovni razlozi za donošenje Zakona sadržani kako u potrebi da se iznađu delotvorna pravna sredstva i procedure koji će omogućiti zaštitu ustavnog prava na suđenje u razumnom roku, tako i u ispunjenju obaveze da se zaštita tog prava konkretnije uredi zakonom, jer, kako smo već naveli, pravo na suđenje u razumnom roku je ljudsko pravo koje se ne može primeniti neposredno na osnovu ustavne norme.

Zakon ima za cilj smanjenje broja pritužbi Evropskom sudu za ljudska prava za povredu prava na suđenje u razumnom roku, koji se podnosi protiv Republike Srbije, ali i rasterećenje domaćih sudova - baš iz tog razloga, ovim zakonom predviđena je mogućnost da stranka svoj zahtev za pravično zadovoljenje, na koji ima pravo ukoliko smatra da joj je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku, uputi Državnom pravobranilaštvu, te da posredstvom tog državnog organa, a ne suda, ostvari satisfakciju za štetu nastalu nerazumno dugim trajanjem postupka. Zakon je išao i za tim

da se sudovima omogući fleksibilnost u odlučivanju, te iz tog razloga propisuje samo usmerenja, odnosno minimum kriterijuma koje sudovi moraju uzeti u obzir prilikom ocene trajanja suđenja u razumnom roku, ostavljajući, pri tom, mogućnost sudovima da prime ne i druga merila, zavisno od konkretnog slučaja.

Zakonodavac je uvideo i potrebu da se ujednači praksa za određivanje visine novčane naknade za neimovinsku štetu nastalu povredom ovog prava, pri čemu je, određujući minimalni i maksimalni iznos naknade nematerijalne štete, pošao od prakse Ustavnog suda, ali i vodio računa o ekonomskim prilikama u Srbiji. Takođe, jedan od ciljeva bio je i da se omogući zaštita od sporog vođenja istrage u krivičnom postupku, čime je pojam “suđenja”, u kontekstu ovog zakona, dosta proširen.

3. Ciljevi Zakona

Prema predlagraču, ciljevi Zakona su višestruki. U najkraćem, ti ciljevi su sledeći:

- da se predvide delotvorna pravna sredstva koja bi omogućila zaštitu ustavnog prava na suđenje u razumnom roku, kao osnovni cilj; zaštita se sastoji od dve vrste pravnih sredstava: sredstava čiji je cilj ubrzanje postupka (prigovor i žalba) i zahteva za pravično zadovoljenje;
- da se sudovima omogući fleksibilnost u odlučivanju o pravnim sredstvima kojima se štiti pravo na suđenje u razumnom roku i to tako što im se omogućava da problem rešavaju od slučaja do slučaja, u zavisnosti od okolnosti pravne stvari, uz normativna usmerenja, odnosno merila koja sudovi obavezno uzimaju u obzir pri odlučivanju o povredi ovog prava, s tim da se time ne iscrpljuje primena i drugih merila, saglasno okolnostima konkretnog slučaja;
- podsticanje stranaka u postupku da aktivno učestvuju u otklanjanju povreda prava na suđenje u razumnom roku (tako je, primera radi, ostvarivanje prava na pravično zadovoljenje uslovljeno prethodnim korišćenjem pravnih sredstava koja za cilj imaju ubrzanje sudskog postupka, jer osnovni motiv stranke treba da bude ubrzanje sudskog postupka, a ne novčana satisfakcija; funkciju podsticanja stranaka u navedenom smislu ima i određivanje rokova za obraćanje Pravobranilaštvu radi poravnjanja, rokova zastarelosti za ostvarivanje neimovinske i imovinske štete i dr.);
- sprečavanje preopterećenja sudova, s obzirom da širenje liste prava koja se štite pred sudovima neminovno dodatno opterećuju sudove, i to prvenstveno

kroz mogućnost da Pravobranilaštvo rešava o zahtevima stranaka za pravično zadovoljenje radi pokušaja postizanja poravnania (međutim, stranka nije obavezna da pokuša da postigne poravnanje, već može da se neposredno obrati tužbom sudu za naknadu neimovinske štete, pa je ovom merom proklamovani cilj moguće postići samo u neznatnom obimu);

- da se ujednači praksa za određivanje visine obeštećenja, tj. novčana naknada za neimovinsku štetu izazvanu povredom prava na suđenje u razumnom roku (novčano obeštećenje može da se prizna u rasponu od 300,00 do 3.000,00 evra po jednoj pravnoj stvari u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate prema srednjem kursu Narodne banke Srbije); visina obeštećenja određena je prema praksi Ustavnog suda koji je u postupku po ustavnim žalbama utvrđivao pravo na naknadu nematerijalne štete i njenu visinu, uz uvažavanje i ekonomskih prilika u Srbiji; visina naknade računa se s obzirom na sudski postupak u kome je pravo stranke povređeno, a ne prema broju stranaka kojima je u sudskom postupku povređeno pravo na suđenje u razumnom roku;
- da se strankama pruži zaštita od sporog i dugog vođenja istrage u krivičnom postupku, polazeći od toga da je sistem krivičnog procesnog prava u Srbiji izmenjen utoliko što istrage vode javni tužioci, a da se, razumljivo, i u toku istrage takođe može povrediti pravo na suđenje u razumnom roku;
- da se smanji broj predstavlki Evropskom sudu za ljudska prava zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku, koje se podnose protiv Republike Srbije; naime, predstavka se, prema Evropskoj konvenciji, ovom sudu može podneti tek kada se iscrpe sva pravna sredstva za zaštitu prava u nacionalnom pravu, uz uslov da ta sredstva moraju biti delotvorna; ako u nacionalnom sistemu ona ne postoje ni u zakonodavstvu, ni u praksi, stranka nije dužna da iscrpe postojeća nacionalna pravna sredstva, već može direktno da se obrati Evropskom sudu za ljudska prava.

B. – PRIKAZ ZAKONA

I – OSNOVNE ODREDBE

Predmet i svrha zakona (član 1.). - Predmet Zakona je uređivanje zaštite prava na suđenje u razumnom roku. Primarna svrha ovog zakona je preventivna – preduprediti nastajanje povrede prava na suđenje u razumnom roku. U ovom članu posebno je istaknuto da se sudska zaštita ovog prava odnosi i na tužilačku istragu u krivičnom postupku. Cilj je, dakle, da se zaštita prava na suđenje u razumnom roku protegne na suđe-

nje u širem smislu, koje obuhvata, pored sudskog postupka, i istražni postupak koji se vodi pred javnim tužiocem, kao i izvršni postupak. Takođe, stranka zaštiti ovog prava može tražiti u bilo kojoj fazi postupka i pred sudom bilo koje instance. To znači da stranka može tražiti zaštitu prava i pred drugostepenim sudom, u kom slučaju će se vreme koje je već proteklo pred prvostepenim sudom, uzeti u obzir prilikom procene razumnosti dužine trajanja suđenja.

Imaoci prava na suđenje u razumnom roku (član 2.).

– Ovom odredbom utvrđeno je ko sve ima pravo na suđenje u razumnom roku. Tako, ovo pravo pripada: a) strankama u građanskim sudskim postupcima, pre svega u parničnom postupku, b) učesnicima u vanparničnom postupku, c) strankama u upravnom sporu, d) strankama u izvršnom postupku, što je posebno istaknuto kako bi se naznačilo da država odgovara i za sporo postupanje izvršitelja, e) okrivljenom u krivičnom postupku, uključujući i istražni postupak pred javnim tužiocem, f) oštećenom u krivičnom postupku, privatnom tužiocu i oštećenom kao tužiocu samo ako su u krivičnom postupku istakli imovinskopravni zahtev - naime, praksa Evropskog suda za ljudska prava, kojom je inspirisano ovo rešenje, smatra da bi ovim institutom u krivičnom postupku trebalo štiti samo okrivljenog, te iz tog razloga oštećeni kao tužilac ili privatni tužilac moraju imati poseban interes kako bi uživali zaštitu ovog prava. Iz istog razloga ni javni tužilac kao stranka u krivičnom postupku nema mogućnost zaštite ovog prava. Ipak, ukoliko bi se pojavio kao stranka u parničnom ili upravnom postupku, uživao bi ovu zaštitu.

Pravna sredstva kojima se štiti pravo na suđenje u razumnom roku (član 3.). - Pravna sredstva kojima se štiti pravo na suđenje u razumnom roku su:

1. prigovor radi ubrzanja postupka;
2. žalba;
3. zahtev za pravično zadovoljenje.

Dok prva dva sredstva imaju za cilj ubrzanje postupka, trećim se stranci priznaje pravo na naknadu neimovinske štete izazvane odugovlačenjem postupka. Smatra se da odugovlačenje postupka može kod stranke izazvati osećaj neizvesnosti, strepnje i uznemirenosti, te da je pravedno da joj se obezbedi odgovarajuća novčana satisfakcija. Prema Saopštenju RES (2010) 3 Odbora ministara država članica Saveta Evrope o delotvornim pravnim sredstvima za predugo trajanje postupka, najdelotvornije sredstvo za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku je ono koje je namenjeno ubrzanju postupka. Ipak, najbolje bi bilo da zakonodavac predvidi pored ovog i sredstvo koje teži novča-

nom obeštećenju stranke, s obzirom da je pretpostavka da dug postupak izaziva neimovinsku štetu.

Troškove sudske takse u postupku u kome se štiti pravo na suđenje u razumnom roku ne snosi stranka. Postupak u kom se odlučuje o zaštiti ovog prava, hitan je i ima prvenstvo u odlučivanju. S obzirom na prirodu postupka, ovo je sasvim razumljivo, jer ako sud nadležan da postupa po zahtevu za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku ne bi postupao po načelu hitnosti, po drugi put bi prekršio pravo stranke na suđenje u razumnom roku, te bi ovaj institut izgubio svoj smisao.

Merila za ocenu trajanja suđenja u razumnom roku (član 4). - Ni Evropska konvencija, ni Ustav Republike Srbije, kao ni procesni zakoni unutrašnjeg prava, ne određuju šta je to razuman rok u kome se mora okončati neki pravni postupak. Razlog za to je, što je veoma teško, a ponekad i nemoguće, u jednu formulu "ukalupiti" različite vrste postupaka, ali i različite pravne slučajeve u okviru jedne iste vrste postupka. U pitanju je, dakle, pravni standard, čiju konkretnu sadržinu će odrediti onaj ko je ovlašćen da ceni trajanje postupka za koji se tvrdi da traje nerazumno dugo (predsednici sudova, javni tužioci, Državno pravobranilaštvo, parnični sud koji odlučuje o tužbi kojom stranka zahteva novčano obeštećenje). Kao pomoć onima koji odlučuju o ovome, Zakon je ustanovio listu merila (kriterijuma) za procenu dužine trajanja postupka. Merila navedena u ovom članu uglavnom su preuzeta iz prakse Evropskog suda za ljudska prava. S obzirom na to da je lista otvorena, dopušteno je uzeti i dodatne kriterijume u obzir - one koji nisu sadržani u zakonu - ukoliko to konkretan slučaj zahteva. Ipak, kriterijumi navedeni u ovom članu predstavljaju minimum kojim se predsednik suda/javni tužilac/pravobranilac mora rukovoditi. Merila su sledeća:

- okolnosti predmeta suđenja (pre svega složenost činjeničnih i pravnih pitanja);
- celokupno trajanje postupka (dakle, vrednuje se ukupno trajanje postupka, počev od pokretanja pa do njegovog okončanja, uključujući i izvršenje, a ne samo trajanje postupka pred sudom od koga se traži zaštita prava na suđenje u razumnom roku);
- postupanje suda, javnog tužilaštva ili drugog državnog organa (pravu stranke na suđenje u razumnom roku odgovara obaveza državnog organa da iskoristi sva procesna ovlašćenja da bi se postupak sproveo efikasno i bez odugovlačenja);
- priroda i vrsta predmeta suđenja ili istrage;
- značaj predmeta za stranku (koje je pravo stranke u samom predmetu ugroženo, odnosno značaj za stranku pitanja koje se raspravlja);

- ponašanje stranaka tokom postupka, posebno poštovanje procesnih prava i obaveza (važno je istaći da je stranka dužna da savesno koristi svoja procesna ovlašćenja i da i sama nastoji da se postupak bezrazložno ne odugovlači, odnosno da nastoji da se okonča u razumnom roku; suprotno ponašanje može znatno oslabiti zahtev za utvrđivanje povrede prava na suđenje u razumnom roku, ali i dovesti do odbijanja njegovog zahteva);
- poštovanje redosleda rešavanja predmeta i zakonski rokovi za zakazivanje ročišta i glavnog pretresa i izradu odluka.

II - PRIGOVOR I ŽALBA

Zajednička pravila (član 5). - Stranka može podneti prigovor i žalbu sve do momenta pravnosnažnog okončanja postupka. Onaj ko donosi rešenje kojim odbija ili usvaja prigovor i žalbu, mora svoju odluku obrazložiti. Rešenje o prigovoru i žalbi ne sme da utiče na činjenična i pravna pitanja koja su predmet suđenja ili istrage, jer bi to bilo protivno Ustavu i načelu nezavisnosti sudija.

Prigovor i sadržina prigovora (član 6). - Postupak u kome se štiti pravo na suđenje u razumnom roku počinje podnošenjem prigovora. To znači i da sud postupa samo po zahtevu zainteresovanog subjekta (načelo dispozicije), a ne, kako je to pretežno uobičajeno u vanparničnom postupku (čija pravila se, kako ćemo videti, shodno primenjuju na ovaj postupak), po službenoj dužnosti.

Propisani su obavezni elementi koje treba da sadrži prigovor kojim započinje postupak u kome se štiti pravo na suđenje u razumnom roku. To su:

- lično ili poslovno ime stranke i njeno prebivalište, boravište ili sedište;
- lično ili poslovno ime zastupnika ili punomoćnika stranke i njegovo prebivalište, boravište ili sedište;
- naziv suda koji vodi postupak ili pred kojim se vodi postupak, kao i naziv javnog tužilaštva koje sprovodi istragu;
- poslovni broj sudskog predmeta ili predmeta javnog tužilaštva;
- vreme trajanja postupka, uključujući i vreme trajanja istrage koju sprovodi javni tužilac;
- podatke o predmetu suđenja koji ukazuju na to da sud nepotrebno kasni s odlučivanjem;
- podatke o predmetu istrage koji ukazuju na to da javni tužilac odugovlači sprovođenje istrage;

- svojeručni potpis stranke ili zastupnika ili punomoćnika stranke.

Podnošenje prigovora i postupak po prigovoru (član 7.). - Prigovor, kojim počinje postupak, podnosi se u pisanom obliku sudu u kome se u trenutku podnošenja nalazi sudski predmet. Nije od značaja što npr. nije taj sud udugovlačio sa postupkom već sud prethodne instance (time se, dakle, sudstvo posmatra kao jedinstven sistem). Takođe, u slučaju da je pravo na suđenje u razumnom roku povredio javni tužilac koji vodi istragu, predlog se podnosi sudu u kome se nalaze spisi predmeta, a to će u ovoj fazi biti sud u kome sudijsku funkciju vrši sudija za prethodni postupak, kao svojevrsni kontrolor rada javnog tužioca. Otuda različite formulacije - "sud pred kojim se vodi postupak" i "sud koji vodi postupak". Prva formulacija odnosi se na slučaj kada se prigovor podnosi u fazi istrage, a druga kada se podnosi nakon što je sudski postupak otpočeo.

Postupak po prigovoru vodi i o njemu odlučuje predsednik suda u kome se nalazi sudski predmet. Ova odredba ostala je neizmenjena u odnosu na predlog zakona uprkos predloženom amandmanu kojim je traženo da se predsedniku suda onemogućiti da odlučuje o prigovoru koji se odnosi na predmete koji su dodeljeni njemu kao postupajućem sudiji. Naime, i predsednik suda, pored toga što je starešina sudske uprave, vrši i funkciju sudije (istina, u manjem broju predmeta nego što je slučaj sa ostalim sudijama). To ga može dovesti u poziciju sukoba interesa, jer bi, u slučaju ako bi odlučivao o prigovoru povodom predmeta u kome je i sam postupajući sudija, praktično rešavao o prigovoru protiv sopstvenog postupanja. Čudi što zakonodavac nije usvojio ovaj amandman.

Ipak, propisano je da predsednik suda može godišnjim rasporedom poslova poveriti rešavanje o prigovoru sudiji ili sudijama koje on odredi, iako Zakon ne govori u kojim slučajevima on to treba da čini.

U postupku po prigovoru nema usmene rasprave. Na postupak se shodno primenjuju odredbe Zakona o vanparničnom postupku ("Službeni glasnik SRS", br. 25/82 i 48/88, "Službeni glasnik RS", br. 46/95, 18/05, 85/12, 45/13, 55/14 i 6/15), što znači da se odredbe ovog zakona primenjuju tek kada šta drugo nije izričito određeno odredbama Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i samo tada kada je takva primena u skladu sa ciljevima Zakona, odnosno postupka za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku uređenim tim zakonom (shodna primena).

Rok za odlučivanje o prigovoru je dva meseca, računajući od trenutka prijema prigovora u sud. S razlogom se

može postaviti pitanje da li je propisani rok od 2 meseca predug za postupak ove vrste, koji za cilj upravo ima ubrzanje postupka. Ovaj rok može biti naročito dug ukoliko se prigovor ističe povodom postupaka koji se vode prema načelu hitnosti (a za te postupke je zakonom propisano da ne mogu trajati duže od 30 dana).

Odlučivanje o prigovoru bez ispitnog postupka (član 8.). - Predsednik suda prigovor može: odbaciti, odbiti bez ispitnog postupka ili ga, pak, nakon sprovedenog ispitnog postupka, odbiti kao neosnovan ili usvojiti. Odbaciće ga ukoliko ne sadrži one obavezne elemente bez kojih ne bi bilo moguće odlučivati, zatim, ukoliko je prigovor podnelo neovlašćeno lice ili ako je preuranjen. Pojam "preuranjen" nije precizan. Trebalo bi ga ili precizirati, ili sa liste razloga za odbacivanje prigovora premestiti na listu razloga iz kojih se prigovor odbija. Ovo s obzirom na to da, ukoliko bi predsednik suda cenio preuranjenost nekog prigovora, neminovno bi morao ući u meritum stvari. A u pravu važi da se zahtevi odbacuju iz procesnih razloga.

Protiv rešenja o odbacivanju prigovora žalba nije dopuštena.

Predsednik suda će odbiti prigovor bez prethodno sprovedenog ispitnog postupka ukoliko je neosnovan. Prigovor je neosnovan ako se utvrdi da s obzirom na trajanje postupka ne postoji osnovana sumnja da je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku. Ova neosnovanost mora biti očigledna, odnosno takva da ne zahteva dublje ispitivanje spisa predmeta, niti konsultovanje sudije ili tužioca pred kojima se vodio postupak.

Ispitni postupak (član 9.). - Ispitni postupak uvek počinje tako što predsednik suda zahteva od sudije ili predsednika veća (u daljem tekstu: sudija) ili od javnog tužioca da mu dostavi izveštaj u roku od 15 dana, ili ranije, ukoliko je u pitanju postupak u kome vlada načelo hitnosti. Ovo je obaveza predsednika suda, jer je prigovor u svojoj suštini pravno sredstvo upereno protiv postupanja sudije koji vodi postupak, odnosno tužioca koji vodi istragu, te se smatra pravednim pružiti istima šansu da to postupanje brane, odnosno obrazlože. Izveštaj treba da sadrži izjašnjenje o razvoju postupka u vremenu i predlog roka u kome postupak može da se okonča. Razmatrajući izveštaj i spise predmeta predsednik suda ne sme ulaziti u pravna i činjenična pitanja kojima se bavi postupajući sudija, jer bi time uticao na nezavisan položaj sudije. Njegovo je samo da utvrdi postoji li prekoračenje razumnog roka u tom postupku. Predsednik suda može, ali ne mora, da traži da mu se dostave spisi predmeta. Tražiće ih, svakako, uvek kada proceni da, s obzirom na sa-

držinu prigovora i okolnosti slučaja, nije moguće doneti pravno valjanu i na činjenicama zasnovanu odluku bez da je proučio spise predmeta.

Odlučivanje o prigovoru posle ispitnog postupka (član 10.). - Predsednik suda će, nakon što razmotri izveštaj i spise predmeta i primenjujući merila iz člana 4. Zakona, doneti rešenje o tome da li prigovor odbija ili ga usvaja, u kom slučaju utvrđuje i povredu prava na suđenje u razumnom roku.

Protiv rešenja kojim se prigovor usvaja sudija i javni tužilac nemaju pravo na žalbu.

Nalozi sudiji (član 11.). - U rešenju kojim se prigovor usvaja i utvrđuje postojanje povrede prava na suđenje u razumnom roku, predsednik suda je dužan da ukaže sudiji ili javnom tužiocu na razloge zbog kojih je povređeno pravo stranke (reč je o nepravilnostima koje su učinjene u razvoju postupka u vremenu), te da naloži sudiji da sprovede procesne radnje kojima se postupak delotvorno ubrzava. Istim rešenjem predsednik suda određuje rok u kome je sudija dužan da sprovede naložene procesne radnje, s tim da taj rok ne može biti kraći od 15 dana, ni duži od četiri meseca, kao i primeren rok u kome ga sudija mora izvestiti o preduzetim radnjama. On ne sme naložiti sudiji koje činjenice da utvrđuje ili koja dokazna sredstva da koristi, niti koju pravnu normu da primeni. Predsednik suda je u ovom slučaju ovlašćen samo da kontroliše razvoj sudskog postupka u vremenu, što i jeste suština prava na suđenje u razumnom roku. Utvrđenje da je stranci povređeno pravo na suđenje u razumnom roku je osnovni element rešenja kojim se usvaja prigovor, a nalaganje procesnih radnji kojima se delotvorno ubrzava sudski postupak i određivanje roka za te radnje izvedeni su iz tog utvrđenja. Izostanak dela kojima se nalažu delotvorne procesne radnje jeste važan žalbeni razlog protiv prigovora koji je usvojen.

Ukoliko je predsednik suda utvrdio da je postupak nerazumno dugo vođen zbog preopterećenosti ili dužeg odsustva sudije, on može oduzeti predmet sudiji i dodeliti ga drugom. Takođe, ukoliko je reč o hitnom postupku ili o postupku za koji nije propisano da se mora sprovesti uz načelo hitnosti, ali za koji predsednik suda smatra da je, s obzirom na okolnosti, od značaja da se što pre okonča, on može odrediti prvenstvo u odlučivanju.

Nalozi javnom tužiocu koji sprovodi istragu (član 12.). - Prethodnim članom uređeno je postupanje predsednika suda u slučaju kada je vođenje postupka u nadležnosti suda. U slučaju da je postupak (krivični) još uvek u fazi istrage, a kako prema novim rešenjima u srpskom krivičnom procesnom pravu istragu sada vo-

de javni tužioci a ne sudovi, predsednik suda će, ukoliko utvrdi da je pravo na suđenje u razumnom roku povređeno u ovoj fazi postupka, obavestiti o tome neposredno višeg javnog tužioca od onog koji je vodio istagu. Predsednik suda će mu dostaviti rešenje kojim je prigovor usvojen, kao i izveštaj javnog tužioca koji je neracionalno dugo vodio istragu. Iste spise predsednik suda će dostaviti i stranci. Neposredno viši javni tužilac dužan je da u roku od 8 dana od prijema rešenja predsednika suda kojim je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku, dostavi nižem javnom tužiocu uputstva o tome koje procesne radnje da preduzme kako bi ubrzao istražni postupak, kao i u kom roku je dužan da ih sprovede (minimalni rok je 15 dana, a maksimalni 4 meseca). Isto uputstvo javni tužilac dužan je da dostavi i predsedniku suda i stranci. Bitno je istaći da, i u slučaju kada je prigovor podnesen protiv javnog tužioca koji vodi istragu, odluku o tome da li postoji povreda prava donosi predsednik suda, te prigovor može odbaciti, odbiti bez sprovođenja ispitnog postupka ili zatražiti od javnog tužioca da mu podnese izveštaj o toku postupka. Nakon razmatranja izveštaja, predsednik suda će ili odbiti prigovor kao neosnovan ili ga usvojiti. Ukoliko ga usvoji, obratiće se neposredno višem javnom tužiocu kome će prepustiti da doneše uputstvo o ubrzanju postupka. Dakle, neposredno viši javni tužilac nije ovlašćen da odlučuje o prigovoru, već samo da donese obavezno uputstvo kojim nalaže tužiocu koji vodi istragu kako da je ubrza.

Pravo na novi prigovor (član 13.). - Stranka čiji je prigovor odbijen, ukoliko nije podnela žalbu, može da podnese novi prigovor kada proteknu četiri meseca od dana prijema rešenja o odbijanju prigovora. Ukoliko je, pak, podnela žalbu koja je odbijena, stranka čiji je prigovor odbijen može podneti novi prigovor kada isteknu četiri meseca od dana prijema rešenja o odbijanju žalbe. Stranka čiji je prigovor usvojen, a koja nije podnela žalbu, može to učiniti kada istekne pet meseci od dana prijema rešenja o usvajanju prigovora.

Stranka čija je žalba usvojena, i stranka čiji je prigovor usvojen, a žalba odbijena, mogu da podnesu novi prigovor odmah posle isteka roka u kome je sudija ili javni tužilac bio dužan da preduzme delotvorne procesne radnje.

Ograničenja prava na podnošenje novog prigovora ne važe u postupku u kome su predloženi ili određeni pritvor ili privremena mera, u izvršnom postupku i u postupku protiv maloletnika.

Stranka čiji su prigovor ili žalba odbačeni može odmah podneti novi prigovor.

Žalba i razlozi za žalbu (član 14.). - Žalba može da se podnese:

1. ako je prigovor odbijen
 - a. izričito – donošenjem rešenja o odbijanju prigovora;
 - b. prećutno – ako predsednik suda o njemu ne odluči u roku od dva meseca od prijema prigovora (“ćutanje” predsednika);
2. ako je prigovor usvojen
 - a. ali neposredno viši javni tužilac nije doneo obavezno uputstvo u roku od osam dana od dana prijema rešenja predsednika suda;
 - b. ali predsednik suda ili neposredno viši javni tužilac nije naložio sudiji ili javnom tužiocu procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak;
 - v. ali sudija ili javni tužilac nije preduzeo naložene procesne radnje u roku koji mu je određen.

Dok je u slučaju pod 1. reč o izričitom ili prećutnom odbijanju prigovora, u slučaju pod 2. reč je o situaciji u kojoj je predsednik suda utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku, ali neposredno viši javni tužilac nije doneo obavezno uputstvo u odgovarajućem roku po prijemu rešenja, odnosno predsednik suda ili neposredno viši javni tužilac nije naložio sudiji ili javnom tužiocu procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak, odnosno sudija ili javni tužilac nije preduzeo naložene procesne radnje u roku koji mu je određen. Dakle, žalba se može izjaviti i ako je prigovor usvojen i utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku, ali stranci nije omogućeno delotvorno okončanje postupka, usled čega i usvajanje prigovora ostaje nedelotvorno. U prvom i trećem od navedenih razloga za podnošenje žalbe, ista se podnosi zbog toga što “prateće” (operativne) mere kojima se postupak ubrzava nisu stvarno usledile, uprkos tome što je prigovor usvojen i što su mere rešenjem naložene. Prvostepeno rešenje je, dakle, zakonito i ispravno (i u “utvrđujućem” i u “operativnom” delu), ali nije izvršeno, što je žalbeni razlog. Drugi od navedenih razloga treba da spreči manjkave prvostepene odluke koje samo formalno izlaze u susret strankama, dok suštinski ne omogućavaju ubrzavanje postupka, čime pravo stranke pretvaraju u golo pravo (*nudum ius*), a sam prigovor čine nedelotvornim. Zato, ukoliko bi stranka istakla žalbu iz razloga navedenih pod tačkom 2., njome se ne bi napadalo rešenje iz razloga zakonitosti, već iz razloga operativnosti sudije, odnosno javnog tužioca, koji nisu preduzeli adekvatne, naložene procesne radnje da se rešenje sprovede u život, odnosno, iz razloga što su u rešenju jednostavno izostale mere koje bi trebalo preduzeti.

Inače, žalba sadrži iste obavezne elemente kao prigovor.

Rok za žalbu (član 15.). - S obzirom na širok spektar žalbenih razloga, precizno je određeno od kojeg trenutka počinje da teče rok za žalbu. U slučaju “ćutanja” predsednika suda (kada predsednik suda nije odlučio o prigovoru), rok za podnošenje žalbe je osam dana od dana kada je istekao rok od dva meseca od dana prijema prigovora.

Ako je prigovor odbijen, žalba se podnosi u roku od osam dana od dana kada je stranka primila rešenje o odbijanju prigovora.

Ako je prigovor usvojen, a stranka ima pravo na žalbu s obzirom na razloge navedene u članu 14. stav 2, žalbu je moguće podneti u roku od osam dana:

1. od dana isteka roka u kome je neposredno viši javni tužilac bio dužan da donese obavezno uputstvo - ako se žalba podnosi zato što neposredno viši javni tužilac nije doneo obavezno uputstvo;
2. od dana kada je stranka primila rešenje - ako se žalba podnosi zato što predsednik suda nije sudiji naložio procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak;
3. od dana kada je stranka primila obavezno uputstvo - ako se žalba podnosi zato što neposredno viši javni tužilac nije naložio javnom tužiocu procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak;
4. od dana isteka roka u kome je sudija ili javni tužilac bio dužan da preduzme naložene procesne radnje - ako se žalba podnosi zato što sudija ili javni tužilac nije preduzeo naložene procesne radnje u roku koji mu je određen.

Nadležnost za odlučivanje o žalbi (član 16.). - O žalbi odlučuje predsednik neposredno višeg suda u odnosu na onaj pred kojim se vodio postupak odlučivanja o prigovoru. Ipak, žalba se podnosi ovom sudu posredstvom predsednika suda koji je odlučivao o prigovoru, a koji je dužan da je, zajedno sa spisima predmeta, odmah dostavi višoj instanci. Nije propisan rok u kome je predsednik suda koji je odlučivao o prigovoru ovo treba da učini. Takođe, on nema pravo da odlučuje ni o dopuštenosti, ni o osnovanosti žalbe, čime se dobija na brzini postupka i delotvornosti žalbe.

Ako se o povreda prava stranke na suđenje u razumnom roku dogodila pred Vrhovnim kasacionim sudom, postupak po žalbi vodi i o žalbi odlučuje veće od tri sudije Vrhovnog kasacionog suda.

I u ovom slučaju predsednik neposredno višeg suda može godišnjim rasporedom poslova odrediti jednog

sudiju ili više sudija da pored njega vode postupak i odlučuju o žalbama.

Odlučivanje o žalbi bez ispitnog postupka (član 17.). - Predsednik neposredno višeg suda rešenjem odbacuje ili odbija žalbu bez ispitnog postupka, ili vodi ispitni postupak. Predsednik suda će odbaciti žalbu ukoliko je nepotpuna, ako ju je podnelo neovlašćeno lice, ako je preuranjena, neblagovremena, ako se lice odreklo prava na žalbu, ukoliko je povuklo žalbu ili nema pravni interes za nju. Žalba je nepotpuna ako nije potpisana ili ako iz njene sadržine ne može da se utvrdi koje rešenje se pobija. Kada rešenjem odbacuje žalbu, on to čini zbog procesnih razloga, te ne ulazi u ispitivanje sadržine žalbe. Protiv rešenja kojim se žalba odbacuje nije moguće izjaviti žalbu.

Žalba se odbija bez sprovođenja ispitnog postupka, ukoliko je već iz samog teksta žalbe jasno da prekoračenja razumnog roka u datom postupku nije bilo.

Odlučivanje o žalbi posle ispitnog postupka (član 18.). - Ukoliko žalbu ne odbaci, odnosno ne odbije već na osnovu same njene sadržine koja pokazuje da je neosnovana, predsednik neposredno višeg suda će uzeti u razmatranje spise predmeta. Primenjujući merila za ocenu trajanja suđenja u razumnom roku iz člana 4, on najpre može rešenjem da odbije žalbu i potvrdi prvostepeno rešenje kojim se prigovor odbija ili kojim se prigovor usvaja. Ukoliko odluči da usvoji žalbu on će istovremeno, ili odlučiti o prigovoru (ukoliko predsednik neposredno nižeg suda uopšte nije odlučio o prigovoru ili ga je rešenjem odbacio) ili preinačiti prvostepeno rešenje, ili je dostaviti nadležnom tužiocu (član 19.). Ukoliko je žalba podneta zato što predsednik suda nije odlučio o prigovoru, predsednik neposredno višeg suda imaće ista prava i obaveze u postupku odlučivanja kao i predsednik suda koji je propustio da odluči o prigovoru.

Ako to okolnosti zahtevaju, a naročito ako je postupak hitan, predsednik neposredno višeg suda može odrediti prvenstvo u odlučivanju ili oduzeti predmet sudiji i dodeliti ga drugom ukoliko je povreda prava nastala zbog preopterećenosti ili dužeg odsustva sudije.

Naloziti javnom tužiocu (član 19.). - Ukoliko predsednik neposredno višeg suda usvoji žalbu i preinači prvostepeno rešenje o odbijanju prigovora, iz razloga jer je pravo stranke povredio javni tužilac, on će dostaviti svoje rešenje neposredno višem javnom tužiocu od onog javnog tužioca kome se dostavlja rešenje predsednika suda o usvajanju prigovora (član 12. stav 1). Osim toga, predsednik suda će istom tužiocu dostaviti i rešenje o usvajanju žalbe zato što predsednik suda nije o prigovoru od-

lučio u roku od dva meseca od prijema prigovora, ili zato što javni tužilac nije doneo obavezno uputstvo, ili zato što neposredno viši javni tužilac nije javnom tužiocu naložio procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak, ili zato što javni tužilac nije preduzeo naložene procesne radnje u roku koji mu je određen.

Javni tužilac kome je predsednik neposredno višeg suda dostavio svoje rešenje ima ista prava i obaveze kao javni tužilac kome je predsednik suda dostavio rešenje o usvajanju prigovora. Naime, ta prava i obaveze su utvrđene odredbom člana 12. stav 2. Zakona, prema kojoj neposredno viši javni tužilac ima obavezu da u roku od osam dana od dana prijema rešenja donese obavezno uputstvo kojim javnom tužiocu koji je povredio pravo stranke na suđenje u razumnom roku nalaže da sprovede određene procesne radnje koje za cilj imaju ubrzanje postupka, kao i rok u kome je dužan da sprovede te radnje (a koji ne može biti kraći od 15 dana, niti duži od četiri meseca).

Ostala pravila o postupku po žalbi i rok za odlučivanje po žalbi (član 20.). - Pošto je u pitanju postupak za koji je naročito bitno da se okonča što je moguće pre, zakonodavac ga je lišio određenih procesnih radnji. Tako se usmena rasprava ne održava, a žalba se ne dostavlja na odgovor. Na ostala pitanja shodno se primenjuje Zakon o vanparničnom postupku.

Predsednik neposredno višeg suda mora odlučiti o žalbi u roku od 30 dana od dana prijema žalbe, a nadležni javni tužilac (vidi obrazloženje uz član 19.) dužan je da donese obavezno uputstvo u roku od osam dana od dana kada mu je predsednik neposredno višeg suda dostavio rešenje o preinačenju ili rešenje kojim se žalba usvaja (u tom slučaju, javni tužilac ili po prvi put donosi obavezno uputstvo, ako ga nije doneo neposredno niži tužilac, ili preinačava manjkavo obavezno uputstvo neposredno nižeg javnog tužioca, ili preinačava obavezno uputstvo u kome su određeni rokovi koji nisu poštovani).

Isključenje žalbe (član 21.). - Protiv rešenja predsednika neposredno višeg suda o žalbi nije dozvoljena žalba, pa ni protiv rešenja o odbacivanju žalbe.

III - ZAHTEV ZA PRAVIČNO ZADOVOLJENJE

Sticanje prava na pravično zadovoljenje (član 22.). - Zakon predviđa i treće pravno sredstvo za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku. Dok prigovor i žalba služe ubrzanju postupka, dotle zahtev za pravično zadovoljenje ima za cilj saniranje već nastalih posledica odugovlačenja postupka.

Pravično zadovoljenje može da se ostvari samo ako su ispunjena dva uslova. Prvi uslov tiče se procesnih pitanja. Pravo na pravično zadovoljenje moći će da traži stranka čiji je prigovor usvojen, ali ona nije podnela žalbu, kao i stranka čija je žalba odbijena uz potvrđivanje prvostepenog rešenja kojim se prigovor usvaja. Ovi slučajevi očigledno obuhvataju situacije u kojima sudija ili javni tužilac nisu preduzeli naložene procesne radnje koje delotvorno ubrzavaju postupak. U ovim slučajevima pravo na pravično zadovoljenje stranka stiče kada istekne rok u kome je sudija ili javni tužilac bio dužan da preduzme naložene procesne radnje. Usvojeno je, dakle, jedno kompromisno rešenje. Naime, u dilemi da li pravo na pravično zadovoljenje treba dozvoliti od trenutka kada je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku ili od nekog kasnijeg trenutka, tj. kada istekne rok u kome je sudija ili javni tužilac bio dužan da preduzme naložene delotvorne procesne radnje, a to nije učinio, pribeglo se rešenju prema kome stranka čiji je prigovor usvojen, a nije izjavila žalbu, stiče pravo na pravično zadovoljenje kada istekne rok u kome je sudija ili javni tužilac bio dužan da preduzme procesne radnje koje su mu naložene, a koje ubrzavaju postupak, čime se i stranke, ali i sudije i javni tužioc i podstiču da prvenstveno teže ubrzanju postupka, a ne isključivo pravičnom zadovoljenju.

Pravično zadovoljenje može da traži i stranka čija je žalba usvojena, i to čim primi rešenje o usvajanju žalbe.

Vrste pravičnog zadovoljenja (član 23.). - Šteta nastala povredom prava na suđenje u razumnom roku može biti materijalna i nematerijalna. Materijalna šteta je šteta nastala direktno na imovini oštećenog. Javlja se u vidu stvarne štete (*damnum emergens*) ili izgubljene dobiti (*lucrum cessans*). Iznos naknade materijalne štete relativno je lako odrediti, jer je ovu štetu moguće egzaktno meriti. Obrnut je slučaj sa nematerijalnom štetom. Ona pogađa psihički život oštećenog na način da on trpi psihički ili fizički bol. Ovde je povraćaj poremećene ravnoteže specifičan, u prvom redu jer nije moguće izvršiti naturalnu restituciju, a zatim i zato što je veoma teško nematerijalnoj šteti odrediti novčani ekvivalent.

Ipak, kada je u pitanju povreda prava na suđenje u razumnom roku, naknada materijalne štete retko se došuduje, što je i praksa Evropskog suda za ljudska prava. Razlog je što se kod imovinske štete zahteva postojanje uzročne veze između povrede prava na suđenje u razumnom roku i nastanka te štete, što je u većini slučajeva teško dokazivo. Ipak, stranka ima pravo da traži naknadu materijalne štete pred nadležnim su-

dom, ali taj postupak nije uređen Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, već ovaj zakon upućuje, članom 31, na primenu Zakona o obligacionim odnosima.

Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku uređen je, dakle, samo postupak naknade nematerijalne štete (tj. pravičnog zadovoljenja, kako naknadu nematerijalne štete naziva ovaj zakon).

Pretpostavka je, mada oboriva, da predugo trajanje postupka prouzrokuje štetu stranci u vidu osećaja uznemirenosti, neprijatnosti i života u stanju produžene neizvesnosti o ishodu postupka. Zato ovaj zakon predviđa sledeće vidove pravičnog zadovoljenja:

1. pravo na isplatu novčanog obeštećenja za neimovinsku štetu koja je stranci izazvana povredom prava na suđenje u razumnom roku (novčana naknada nematerijalne štete);
2. pravo na objavljivanje pismene izjave Državnog pravobranilaštva kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku;
3. pravo na objavljivanje presude kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku.

S obzirom da država svoju volju ne može neposredno izraziti, ona može prouzrokovati štetu građanima jedino putem svojih organa, posredstvom kojih tu volju izražava. Zbog toga država odgovara za štetu koju njeni organi, ovom slučaju sud ili tužilaštvo, načine. U pitanju je, dakle, čista objektivna odgovornost.

Kada odlučuju o pravičnom zadovoljenju, Pravobranilaštvo i sudovi su vezani donetim rešenjem kojim je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku. Oni su ovlašćeni jedino da na osnovu tog rešenja utvrde iznos novčanog obeštećenja, odnosno objave akt kojim je utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku ukoliko smatraju da je pravično zadovoljenje moguće obezbediti stranci na ovaj način, ali ne i da odlučuju o tome da li povreda prava postoji ili ne. Dakle, oni samostalno određuju samo način pravičnog zadovoljenja i visinu obeštećenja i samo tada primenjuju merila za ocenu trajanja suđenja u razumnom roku.

Pokušaj poravnanja sa Pravobranilaštvom i mogućnost podnošenja predloga za poravnanje (član 24.). - Na stranci je da izabere da li će odmah da podnese tužbu sudu za novčano obeštećenje, ili će pre toga da pokuša da postigne sporazum sa Državnim pravobranilaštvom. Stranka može odmah da optira za tužbu osnovnom sudu. Dakle, pokušaj poravnanja sa Pravobranilaštvom nije procesna pretpostavka za podnoše-

nje tužbe sudu. Ako se ipak odluči da pre podnošenja tužbe sudu pokuša da postigne sporazum sa državom, stranka mora podneti predlog za poravnanje u roku od šest meseci od dana kada je stekla pravo na pravično zadovoljenje. Rok je prekluzivan, što znači da stranka njegovim propuštanjem gubi pravo na podnošenje predloga Pravobranilaštvu. Stranka se u predlogu opredeljuje da li traži isplatu novčanog obeštećenja ili izdavanje i objavljivanje pismene izjave Pravobranilaštva, ili, pak, i jedno i drugo.

Postupak poravnanja može da traje maksimalno dva meseca računajući od dana prijema predloga, u suprotnom postupak se obustavlja. Ukoliko stranka postigne sporazum sa Pravobranilaštvom, on predstavlja vansudsko poravnanje, koje Zakon određuje kao izvršnu ispravu, te se na osnovu njega može direktno podneti predlog za izvršenje. Pravobranilac je dužan da se pri zaključenju poravnanja rukovodi visinom novčanog obeštećenja određenom odredbom člana 30. stav 1. Zakona.

Stranka je slobodna da u svako doba pismeno odustane od pokušaja poravnanja.

Dakle, stranka ne mora ni da pokuša poravnanje s Pravobranilaštvom, odnosno može da pokuša, pa da odustane pismenim podneskom, ili da nastoji, ali ne uspe da zaključi poravnanje (npr, zato što nije zadovoljna sa visinom novčanog obeštećenja i sl.), u kojim slučajevima stranka može da podnese tužbu sudu i da njome zahteva isplatu novčane naknade.

Objavljivanje pismene izjave Pravobranilaštva kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo (član 25.). - Pravobranilaštvo može usvojiti zahtev stranke za novčanim obeštećenjem, te joj isplatiti odgovarajući iznos, ali joj može i predložiti da, umesto isplate novčanog obeštećenja, objavi pismenu izjavu kojom se utvrđuje da je stranci povređeno pravo na suđenje u razumnom roku. Stranka ovo ne mora prihvatiti. Objavljivanje pismene izjave Pravobranilaštva, pod uslovom da se stranka sa time saglasi i odustane od zahteva za novčano obezbeđenje, jeste poseban oblik satisfakcije. Pre nego što Pravobranilaštvo stranci ponudi tu satisfakciju, procenjuje se da li je pravično zadovoljenje za neimovinsku štetu moguće samo utvrđivanjem i objavljivanjem povrede prava stranke.

Ukoliko je u pitanju teža povreda prava na suđenje u razumnom roku, stranka može da kumulira zahteve, te da traži i novčano obeštećenje i objavljivanje izjave, a Pravobranilaštvo, postupajući po takvom zahtevu, može da izda i objavi pismenu izjavu, kao i da stranci isplati novčano obeštećenje.

Pored toga, ovim članom propisano je koje elemente treba da sadrži pismena izjava kojom se utvrđuje da je stranci povređeno pravo na suđenje u razumnom roku. To su: 1. lično ili poslovno ime i prebivalište stranke; 2. boravište ili sedište; 3. lično ili poslovno ime zastupnika ili punomoćnika stranke i njegovo prebivalište, boravište ili sedište; 4. naziv suda ili javnog tužilaštva koji su povredili pravo stranke na suđenje u razumnom roku; 5. poslovni broj sudskog predmeta, odnosno predmeta javnog tužilaštva, i 6. izričitu izjavu kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku.

Pravobranilaštvo izdaje stranci pismenu izjavu u obliku vansudskog poravnanja i objavljuje je u "Službenom glasniku Republike Srbije".

Tužba za novčano obeštećenje i pretpostavke za tužbu (član 26.). - Stranka se ne mora saglasiti sa vrstom i obimom pravičnog obeštećenja koje joj je predložilo Pravobranilaštvo. U tom slučaju do vansudskog poravnanja neće ni doći. Stranka, isto tako, u svako doba može odustati od pokušaja poravnanja, kao što, na kraju krajeva, stranka ne mora ni da pokuša poravnanje sa Pravobranilaštvom. U svim ovim slučajevima stranka može da podnese tužbu sudu kojom traži isplatu novčane naknade za nematerijalnu štetu. Rok za podnošenje ove tužbe je jedna godina od dana sticanja prava na pravično zadovoljenje. Rok je prekluzivan (njegovim protekom gubi se pravo na tužbu). Tužba nije dozvoljena dok traje pokušaj poravnanja s Pravobranilaštvom, niti ako su stranka i Pravobranilaštvo zaključili poravnanje.

Postupak po tužbi (član 27.). - Zbog specifičnosti predmeta postupka, koji sam po sebi zahteva hitnost postupanja, na postupak se shodno primenjuju pravila zakona kojim se uređuje parnični postupak (Zakon o parničnom postupku) koja se odnose na sporove male vrednosti (malični spor), nevezano za visinu ili vrstu tužbenog zahteva. Naime, izuzetno je bitno da se ovog puta stranci obezbedi brz pristup pravdi, naročito s obzirom na to da je razlog pokretanja ovog postupka upravo odugovlačenje u postupanju suda. Zato je malični postupak, koji karakteriše sumarnost, kao posledica dominacije načela efikasnosti i ekonomičnosti, najpodesniji.

Inače, sud ne može dosuditi novčano obeštećenje u visini većoj od one određene ovim zakonom (vid. objašnjenje člana 30. stav 1. Zakona).

Kao i u svakom sporu male vrednosti, revizija nije dozvoljena.

Stvarna i mesna nadležnost sudova (član 28.) - Da bi se još više izašlo u susret stranci, propisano je da je za

postupanje po tužbi za novčano obeštećenje, mesno nadležan osnovni sud na čijem području tužilac ima prebivalište, boravište ili sedište. Ako tužilac nema prebivalište, boravište ili sedište u Republici Srbiji, mesno je nadležan osnovni sud koji ima sedište u mestu sedišta suda koji je utvrdio povredu prava na suđenje u razumnom roku. Određujući mesnu nadležnost zakon je utvrdio i stvarnu nadležnost u “korist” osnovnog suda.

Presuda kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo (član 29.). - Ukoliko je u pitanju teža povreda prava na suđenje u razumnom roku, stranka može da kumulira zahteve, te da traži i novčano obeštećenje, i objavljivanje presude kojom je utvđena povreda ovog prava. Ukoliko sud usvoji oba zahteva, dosudiće stranci novčani iznos neimovinske štete i objaviti presudu kojom se utvrđuje da je stranci bilo povređeno pravo na suđenje u razumnom roku; presuda sadrži sledeće podatke o stranci: 1. njeno lično ili poslovno ime; 2. zatim prebivalište, boravište ili sedište stranke; 3. lično ili poslovno ime zastupnika ili punomoćnika stranke i njegovo prebivalište, boravište ili sedište; 4. i datum rođenja ako ga je stranka navela u tužbi. Presuda se objavljuje u “Službenom glasniku Republike Srbije”, a troškove objavljivanja snosi sud, odnosno javno tužilaštvo koje je povredilo pravo stranke na suđenje u razumnom roku.

Visina novčanog obeštećenja (član 30.). - Sud može stranci dosuditi novčano obeštećenje u iznosu od minimum 300,00 evra i maksimum 3.000,00 evra u dinarskoj protivvrednosti na dan isplate prema srednjem kursu Narodne banke Srbije po predmetu. U pitanju je iznos koji predstavlja srednje vrednosti naknade koju je dosuđivao Ustavni sud kada je, postupajući po ustavnoj žalbi, dosuđivao novčanu naknadu neimovinske štete zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku. Prilikom određivanja iznosa novčane naknade, propisano je da se Pravobranilaštvo i sud moraju primenjivati merila propisana odredbom člana 4. ovog zakona, pre svega složenost predmeta suđenja ili istrage, postupanje nadležnog državnog organa i stranke tokom postupka i značaj predmeta suđenja ili istrage po stranku. Visina naknade neimovinske štete, u okviru zadatog raspona, mora biti saglasna pravnoj tradiciji i životnom standardu.

Tužba za naknadu imovinske štete (član 31.). - Radi naknade imovinske štete izazvane povredom prava na suđenje u razumnom roku stranka može da podnese tužbu protiv Republike Srbije mesno i stvarno nadležnom sudu. Tužba se može podneti u roku od jedne godine od dana kada je stranka stekla pravo na pravično zadovoljenje. Rok je prekluzivan.

Već je pomenuto da Zakon posebno ne uređuje obeštećenje za materijalnu štetu nastalu povredom prava na suđenje u razumnom roku, već upućuje na primenu Zakona o obligacionim odnosima. Ipak, postupajući sudija primenjujući ZOO moraće da obrati pažnju i na dva pravila propisana Zakonom. Naime, dužan je: 1. da vodi računa o merilima za ocenu trajanja suđenja u razumnom roku iz odredbe člana 4. Zakona i 2. da vodi računa o posebnom roku zastarelosti zahteva za naknadu imovinske štete – jedna godina od sticanja prava na pravično zadovoljenje.

Odgovornost Republike Srbije za imovinsku štetu (kao i za neimovinsku štetu) nastalu povredom prava na suđenje u razumnom roku je objektivna. S obzirom da se kod ove vrste štete zahteva uzročna veza između povrede prava i nastanka imovinske štete, pri čemu se nastanak imovinske štete teško dokazuje, za očekivati je (a na to ukazuje i bogata praksa Evropskog suda za ljudska prava i Ustavnog suda Srbije) da broj uspešnih zahteva za naknadu imovinske štete bude neznatan.

Isplata novčanog obeštećenja i naknade imovinske štete (član 32.). - Novčano obeštećenje i naknadu imovinske štete isplaćuje sud ili javno tužilaštvo koji su povredili pravo na suđenje u razumnom roku.

Obezbeđivanje sredstava za isplatu (član 33.). - Naknadu materijalne i nematerijalne štete (naknadu imovinske štete i novčanog obeštećenja) isplaćuje sud, odnosno javno tužilaštvo koje je povredilo pravo na suđenje u razumnom roku, a sredstva se obezbeđuju iz budžeta Republike Srbije u okviru sredstava koja su namenjena pokriću tekućih rashoda sudova i javnih tužilaštava, od kojih se izuzimaju rashodi za zaposlene i tekuće održavanje objekata i opreme.

IV - PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Odnos Zakona o uređenju sudova i ovog zakona (član 34.). - Ovom odredbom se uređuje odnos između ovog zakona i Zakona o uređenju sudova (preciznije, odredaba čl. 8a – 8v). S obzirom na to da je, do stupanja na snagu ovog zakona (1. januara 2016.), matični zakon za uređenje pitanja zaštite prava na suđenje u razumnom roku Zakon o uređenju sudova (“Službeni glasnik RS”, br. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 - dr. zakon, 78/11 - dr. zakon, 101/11 i 101/13), uređen je i prelazni režim tako što je, kao osnovno pravilo, propisano da će se na postupke za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku pokrenute prema Zakonu o uređenju sudova pre stupanja na snagu ovog zakona primenjivati Zakon o uređenju sudova.

Ako je eventualna povreda prava na suđenje u razumnom roku nastala pre početka primene odredaba čl. 8a - 8v Zakona o uređenju sudova, a o njoj nije odlučivao Ustavni sud u postupku po ustavnoj žalbi, a postupak u kome je povređeno ovo pravo nije okončan u vreme pokretanja postupka za zaštitu prava prema ovom zakonu, na taj postupak primenjivaće se ovaj zakon. Isto važi i za postupke koji još nisu okončani u vreme pokretanja postupka za zaštitu prava prema ovom zakonu, ako je eventualna povreda prava na suđenje u razumnom roku nastala posle prestanka važenja odredaba čl. 8a - 8v Zakona o uređenju sudova.

Mogućnost poravnanja i tužbe ako se vodi postupak pred Evropskim sudom za ljudska prava (član 35.). - Licima koja su podnela predstavku Evropskom sudu za ljudska prava zbog toga što smatraju da je povređeno njihovo pravo na suđenje u razumnom roku, a ukoliko ovaj sud još uvek nije doneo odluku o prihvatljivosti ili osnovanosti predstavke, dopušteno je poravnanje sa Pravobranilaštvom. Predlog za poravnanje o novčanom obeštećenju može se podneti u roku od šest meseci od dana stupanja na snagu Zakona, uz navođenje datuma predaje predstavke Evropskom sudu za ljudska prava i broja predstavke u predlogu za poravnanje. Zaključeno poravnanje predstavlja izvršnu ispravu.

Umesto predloga za poravnanje ili ako stranka odustane od njega, stranka može u roku od jedne godine od dana stupanja na snagu Zakona da podnese tužbu za novčano obeštećenje protiv Republike Srbije sudu koji je nadležan po ovom zakonu. Tužba nije dozvoljena ako stranka i Pravobranilaštvo zaključie poravnanje. Ovo bi trebao biti efikasan način da se ovi slučajevi reše pred domaćim organima, umesto pred Evropskim sudom za ljudska prava.

Nezavisno od vrste i visine tužbenog zahteva, u postupku pred sudom shodno se primenjuju odredbe o sporovima male vrednosti iz zakona kojim se uređuje parnični postupak i odredbe ovog zakona.

Prestanak važenja pojedinih odredaba drugih zakona (član 36.). - Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaju da važe odredbe čl. 8a - 8v Zakona o uređenju sudova i odredba člana 82. stav 2. Zakona o Ustavnom sudu ("Službeni glasnik RS", br. 109/07, 99/11 i 18/13 - odluka US).

Inače, odredbama čl. 8a - 8v Zakona o uređenju sudova je utvrđeno: da stranka u sudskom postupku koja smatra da joj je povređeno pravo na suđenje u razumnom roku, može neposredno višem sudu podneti zahtev za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku; da se zahtevom iz stava 1. ovog člana može tražiti i na-

knada za povredu prava na suđenje u razumnom roku; da ako se zahtev odnosi na postupak koji je u toku pred Privrednim apelacionim sudom, Prekršajnim apelacionim sudom ili Upravnim sudom, o zahtevu odlučuje Vrhovni kasacioni sud; da je postupak odlučivanja o zahtevu iz stava 1. ovog člana hitan (član 8a); da ako neposredno viši sud utvrdi da je zahtev podnosioca osnovan, može odrediti primerenu naknadu za povredu prava na suđenje u razumnom roku i odrediti rok u kome će niži sud okončati postupak u kome je učinjena povreda prava na suđenje u razumnom roku; da će se naknada iz stava 1. ovog člana isplatiti iz budžetskih sredstava Republike Srbije opredeljenih za rad sudova u roku od tri meseca od dana podnošenja zahteva stranke za isplatu; da se protiv rešenja o zahtevu za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku može podneti žalba Vrhovnom kasacionom sudu u roku od 15 dana (član 8b) i da se na postupak za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku i naknade za povredu prava na suđenje u razumnom roku shodno primenjuju odredbe zakona kojim se uređuje vanparnični postupak (član 8v)

Odredbom člana 82. stav 2. Zakona o Ustavnom sudu utvrđeno je da se ustavna žalba može izjaviti i ako nisu iscrpljena pravna sredstva, u slučaju kada je podnosiocu žalbe povređeno pravo na suđenje u razumnom roku.

Završna odredba (član 37.). - Stupanje na snagu Zakona opredeljeno je u skladu sa odredbom člana 196. stav 4. Ustava, prema kojoj zakoni i drugi opšti akti stupaju na snagu najranije osmog dana od dana objavljivanja i mogu da stupe na snagu ranije samo ako za to postoje naročito opravdani razlozi, utvrđeni prilikom njihovog donošenja. Naime, Zakon, objavljen 7. maja 2015. godine, stupa na snagu 1. januara 2016. godine. Za razliku od vrlo rasprostranjene pojave u aktuelnoj srpskoj legislaturi da propisi, pored vremena stupanja propisa na snagu, kako to Ustav i nalaže, posebno utvrđuju još i vreme početka njegove primene, odnosno, da ti propisi sadrže odredbe kojima se, suprotno Ustavu, razdvaja početak primene propisa od početka njegovog važenja, za primetiti je da je ovom odredbom Zakona njegovo stupanje na snagu opredeljeno saglasno ustavnom nalogu, pri čemu je *vacatio legis* (protek vremena između objavljivanja propisa i njegovog stupanja na snagu) dosta duži od Ustavom utvrđenog najkraćeg roka, sa ciljem da se nadležnim državnim organima omogućiti da blagovremeno, tamo gde je to nužno, obezbede normativne, organizacione, finansijske, kadrovske i druge uslove za sprovođenje Zakona.